

angol szövetet, kátrányból tojást, bádogbobozból vaját, vajból ágyút, ágyúból boldogságot, fából vaskarikát.

Mindez, ha sikerül, igazán meglepő, de nem lehetetlen.

Igazságot szerezni a gyöngékeknek, szabadságot az elnyomottaknak, békességet az üldözötteknek, csak egy kis megbecsülést a szegényeknek s valami féket a fölfuvalkodott, önző zsarnokoknak — ez valóban lehetetlen, de méltó vállalkozás, illendő a valódi hősöknek! Ezt a lehetetlent kell megkísérelnünk: küzdenünk kell a legnagyobb lehetetlennel: a kis lehetőségek nagyban csörgölődő csapatját győzzük meg a méltóbb célokról, a méltóbb lehetetlenségekről. Mert érdekes, ha kátrányból tojást tudnak ki-

vonatolni — bár véleményem szerint jobb az eredeti— meglepő, ha — túlszárnyalva a szent zsinatokat és bíbornoki kollégiumokat, *keresztény vért*, keresztény fajt tudnak produkálni, vagy mi a szószót, de mindez nem elég lehetetlen. Mindez csak képtelenség a tárgyi világban. Ám az örökkévalóság megvalósítja a legnagyobb lehetetlent: eltörli e képtelenségeket a tárgyi világból, mint annyiszor eltörölte, csak legyenek, akik oktassák a bűnöst és bátran pusztítsák a bűnt. Ez a mi lehetetlen feladatunk, *erre* érdemes vállalkozni: farkasból bárányt; de egy farkasból tíz farkast? Ez is valami, ha nem is lehetetlen. De ez már a képzelt hősök dicsősége.

Horváth Béla

K Ö N Y V E K ROVATVEZETŐ RÓNAY GYÖRGY

ÁPRILY LAJOS: A LÁTHATATLAN IRÁS (Erdélyi Szépmíves Céh)

Áprily egyik szép verse a karmesterről szól, aki a mult század elején élt, Napoleont fitymálta és siratta Antoinettet és háborúk fájdalmas diszsonanciái közepett „könnyes dalocskákat” teremtett. Rá is vérrel virradt százada, a kor vadabb hangokat követel és „Az induló piros parázsa — már-már kilobban, mint a vér — de ím, karmester-ös varázsa — száz éven át szívemhez ér. — Látom: homályos század-élen — hullám felett a parton áll, — lendül a bot szikár kezében — és halkán Gluckot intonál.” Gluck: ez a név is vallomás; a hanyatló francia klasszicizmus rajongott a rokonszenves muzsikusért s az igazi „görög” színpadi művet várta tőle, az antikvitás imádatának utolsó, szép föllángolásában, artisztikus vágyakban és valami kedves, fehér naivitásban is, Voltaire után, a közelgő forradalom vörhenyes égboltja alatt. Lehetetlen észre nem venni a hasonlóságot Áprily lírája és XVI. Lajos Párizsa közt; a karmester-ös hagyatéka egy egész műveltség s ezzel egy egész magatartás; a „könnyes dalocska” nemcsak érzelmesség, hanem hősiesség, különvalóság is, a fölvilágosult költő arisztokratikus félreállása a tömeggel, a vérrel, az erőszakkal, a „Napoleonnal” szemben; „Gluck” pedig sokkal több, jelentősebb pusztá versbe illő névnél: egy mély és nemes rokonság szimbóluma.

*

„Napoleon”: ez a név is szimbolum; háborút, vért jelent, lázadást a magas kultúra, az emberméltóság ellen. Az igazi, érdektelen fölvilágosodás, melynek gyökerei a humanitásba nyúlnak, föltétlenül Antoinette pártjára áll: a háborúval szemben az emberére. Nem propaganda ez, csak ennyi: rohantok a „győzelembe,” elesel s nem marad belőled, „csak egy homályos, bús emlék-alak — s tekinteted egy kis fiú szemében.” Mindössze pár versről van itt szó, de ezek háborús líránk legjavát jelentik, ép őszinte emberiségünkönél fogva. A költő „hullám felett a parton” áll s összeférhetetlennek tartja emberméltóságával, hogy leszálljon, demagógnak, akár lelkesíteni, akár lázítani: „én gyűlöletre nem születtem.” A test eloszlik, a vért türelmesen fölissza a föld, a buta vasat megemésztí a rozsdá, de amit magadban építesz, a tiszta harmónia, örök. A háború megöli az embert, de az ember holtában is legyőzi a háborút.

*

*„Fognak-é majd lelkesülni
Új világok tavaszán
fény-ímádó, büszke szemmel
fent az ember magasán?”*

Az „emberméltóság” a fölvilágosodás kedves szava. Ki kell mondani Áprilyval kapcsolatban is: alig van modern költőnk, kiben ez a gondolat teljesebben élne. Csakhogy önála nem pusztán racionalista értelmezésű, hanem erősen morális is. Az ember az ő szemében valóban a „teremtés koronája”, méltónak kell lenni önmagához, ki kell bontakoznia, az ösztönnel szemben a fegyelem pártjára kell állnia, meg kell teremtenie magában szép és jó harmóniáját, hogy megöröküljön ebben a nyugodt, hősies kalokagathiában, mert „az összhang mindörökre megmarad.” A szép emberségnek ez a morális alapú kultusza választja el Áprilyt félreérthetetlenül Adytól és a Nyugat lírai forradalmától. Az utókor sem individualista szempontból érdeklí: versei nem az ő hírét hirdetik a jövőnek, hanem „az ember dallama” fog harangtisztán kicsendülni belőlük.

*

A líra a „méltó ember” vallomása. Harmonikus megnyilatkozás, de szülője vívódás és fájdalom, mely „a mélyben él.” A költő „magára lázadó Kain”; bányász, ki egyre rejtettebb titkok felé ás fogyó hanggal; harcos ki önmagával birkózik, dárdája öngúny, „vas ellenzője” a fájdalom. Ez a belső hitel ad páratlan méltóságot minden megnyilatkozásának: a vers minden szaváért, minden dobbanásáért az ember nehéz, de fölemelő küzdelme áll helyt, az ember győtrődő szíve felel. Az ember a korban él, tehát a kor vajúdásainak „fáklyafénye” festi a költeményt; de az igazi nemes ember nem merül le, „hullám felett a parton” áll s a koron túlra szól: a vers a

szépség és nemesség, a legmagasabb humanitás átmentője az örökkévalóság számára. A földet előnitheti az ár: ő minden szépséget önmagába mentett és fönnakadva egy új Araráton, kitárja minden kincsét a Napnak.

*

Erdély „titokzatos szó,” benne találta meg a leszakadt magyarság léte értelmét és heroizmusa forrását. Reményik számára talán a táj jelentett ebben többet, Aprily számára a kultúra. Az a fölvilágosodás, amely magatartását jellemzi, a legnemesebb erdélyi hagyomány. A fundamentum ősi s mikor „az újrakezdés vakmerő reményével,” számbaveszi az erőket, olyan nevekre talál, mint Kőrösi Csoma, Csere János és a Bolyaiak. „Nem csak magunk vagyunk”: ez az egész mult él és hat és építi a jövőt. Az „éjkomor szemű,” Európával csökönnyösen, halálsejtelmektől úzve lépést tartó keleti magyarság, melyet őrhelyén „a hűség Krisztus-szege tart,” új tragikus föladat elé került s annak vállalásához újra csak önmagában s hagyományaiban találta meg az erőt. Ennek a neve transzilvanizmus.

Ez az erdélyi sors valahogy rokon a görög hősiességgel. Aprily műveltségének másik nagy forrásvidéke a hellén kultúra. Ez sem halott anyaghalmaz, „tudás”, hanem fölszívott és egyénített élet. Görögös hasonlatai, analógiái és drámája, az Ida-hegyi pásztorok, mind bizonyítják: ezeket a költeményeket csak az írhatta, akiben a görögség nem díszletszerű mitológia, barokkos tudálékosság, hanem élmény, sőt természet, a sorsközösség vérré vált érzése. Harmóniaideálja is rokon a hellén kalokagathiával; s a kor, mely Gluckért lelkesült s amelyből karmester-öse bujdosó zenéjét örökölte, rajongott a görögökért. Erdélyi hagyomány, fölvilágosodás és egyéni természet mögött egyformán hellén egek fénylenek. De nem csak fénylenek, hanem borongnak is: Aprilyban megvan a görögség másik arca, a tragikus, a halálra néző is.

*

A jelen alatt él egy különös másik világ, a mult. Elég egy-egy halvány asszociáció, hogy kapuit fölpattantsa s elővillan, szinte kísértve, ami volt, egy hang, egy pillanat, egy kép; megnyílnak az idő távlatai és az ember megszédül; olyan, mint ha süppedékes talajon járna s egy-egy lépésnél mélyebb rétegekbe merülne alá. „A vén idő” játszik velünk, összecsendíti a multat és jelent. „Míg szállnak, mint a gyors nyarak, — különös, síró madarak.” Ezek a madarak, lassú, könyörtelen vonulásukkal az Idő, a tragikus elmúlás szimbólumai. Az idő ellenség s a sorssal való fegyverszünetben róla is kell szónak lennie: „És a ragadozó Idő — áll, mint az őlyv a levegőben.” Az őszi vadludak is a fejünk fölött félelmes vitorlásként haladó „horgonytalan mulandóságra” emlékeztetik.

Idő és halál rokonok s az időt szimbolizáló madarak lesznek a halál, a fölbomlás éhes tanúi, sőt végrehajtói is: „páncélos, szárnyas ütközetre” szállnak szívedért. „S ha lent eldőlt az ütközet, — felcsapnának széltől kavarva, — s száguldva vinnék holt szíved — a villámtalan zivatarba.”

•

Az idő múlása, melyet madarak húzása, tutajok vonulása jelképez, a végtelenség felé mutat. Általában, aki Áprilyt olvassa, távlatokat érez, a végtelent érzi, pedig maga a „végtelen” szó igen ritkán kerül elé. Van ebben a lírában valami irracionális elem: a szavakkal ki nem fejezhető metafizikus tartalomnak a forma a hordozója. Egy helyütt így írja meg költeménye „életrajzát”: a holdat nézte s a „magasságok szikrázó zenéje — elhullatott egy hangulatmagot.” Vers lett belőle, nosztalgias vers: rádióhullámon bejárta a tért s visszaszállt a csillagokba. Ez a pár sor jellemző. „Magasságok szikrázó zenéje” zeng minden sorában, finom, anyagfölkötti muzsika, mely szárnyat ad a szónak, „nosztalgiaiássá,” végtelen felé lendülővé teszi költeményeit. Szálló jambusai elfinomult, elégikus dallamában egy új, nemes spirituális sóvárgás nyilatkozik meg.

•

A Láthatatlan írás ezen a képen nem változtat semmit. Új hang talán az Erdélyből elszakadt költő honvágya, az erdélyi erdők messziről, emlékeken át csillanó őszi rozsdavöröse, a mégis-helytállás kicsit sztoikus hangolt vallomása. De a forma a régi, és ritmusa, lendülete mintha lankadtabb volna, megadóbb és olykor színtelenebb is. De egészében a régi színvonal, — nemes és mindig tartott nivó, egy érett, hangját, lehetőségeit ismerő mester alkotása. S egy-egy tétován csendülő rímekben, egy-egy utánozhatatlan sorban megcsap a Rasmusen hajóján hűvösen tiszta hangulata, a Falusi elégia kristályos bánata és az Idahegyi pásztorok komor nagysága.

Rónay György

BRISITS FRIGYES: A XIX.-IK SZÁZAD ELSŐ FELE. (Szent István-Társulat kiadása.) Már egy futólagos pillantás a fejezet-címekre (Új magyarság felé, A felvilágosult és szép magyar stb.) elárulja, hogy az irodalomtörténetírás új utjait járja kitűnő könyvében a szerző. Nemannyira az írók műveiről számol be, hanem az irodalmat mint egészet nézi, az irodalmat mint organiz-

must, elvek és eszmék kialakulását, fejlődését, sorsát, e félszázad irodalmának életét, az egyes írókat pedig, mint ennek az életnek különböző színét, alakját, hordozóját és továbbfejlesztőjét. Bizonyos, hogy ez az irodalomszemlélet az olvasó részéről már feltételez némi tájékozottságot, számol azzal, hogy nem adja az irodalmi művek teljes képét, de igen az irodalom életét. Szem-

pontjai újak. Szellemtörténet? Nem, legalább is nem csak az. További fejlődés ez már a szellemtörténetnél: talán a — nem egészen helyesen — pozitívistának nevezett irányzat (az utolsó adatig kiterjedő gondos lelkiismeretessége emlékeztet rá) és a szellemtörténeti módszerek szerencsés szintéziséből fakadó, az említett két eszmeáramlat értéke- sebb szempontjait magába foglaló új irodalomszemlélet van kialakulóban. Itt az író újra elfoglalja az őt megillető helyét, nemcsak mint a korszellem vetülete fontos, de önmagában is.

Az új magyarság felé Besenyei mutatja az utat. („Irodalmunkban ő jelenti az első vívódó, megvasadt lelkű magyar típusát.”) A felvilágosult és szép magyar Kazinczy Ferenc, aki három feladat megoldása előtt áll: irodalomesztétikai kultúra, felvilágosultság és európai magyarság. Brisits a *littertört* (egy- magában író, költő, nyelvész, szerkesztő, kritikus, nyilvános- ság-teremtő, agitátor) látja benne, nem pusztán az agitátort, de nem is a diktátort, hiszen csak ez a tény teljesült rajta: „Minden esztétikai ítélet egyetemes törvényszerűség igényével jelentke- zik s erre törekszik.” E félszázad legnagyobb részében Kazin- czy jelentősége igen számottevő, természetesen tehát, hogy a súlyo- sabb egyéniségeket a vele való kapcsolatukban is bemutatja a kiváló irodalomtörténetíró. A szerző mély elméjére vall egye- bek közt az is, hogy még ilyen eléggé „feldolgozott” írónál is tud újat nyújtani. A nemzeti ha- gyomány és irodalmi nacionaliz- mus előtörésének egyik kezdete Kölcsey, legkövetkezetesebb és leglelkesebb bajnoka pedig Kis- faludy Sándor, az első költő, aki nem társainak esztétikai bírálata, hanem a közönség számára ír. „Nemzeti szeretetében” azonban még nincs benne az egész ma- gyarság. Irodalmunk első polgá- ra: Kisfaludy Károly. A klasszi-

cizmus utolsó igazi költője Ber- zsenyi, Kazinczy és Kisfaludy Sándor világát köti össze. — Megtörténik az első nemzedék- váltás, ennek legnagyobb alakja Vörösmarty Mihály, a ro- mantikus egész magyar, egymaga a tizenkilencedik század első fe- lének irodalmi egésze és teljes- sége, aki oly közel áll ma hoz- zánk, mint még soha. Szózatában megalkotja a haza fogalmát, Széchenyi Magyarországnak him- nusza ez a költemény. Vörösmarty a legnagyobb magyar nyelvzseni, „a fakult színek és elkopott han- gok idején a hangok és színek fejedelme.” Nem lett folytatása, „magára maradt, szent titok lett. A zseni beethoveni fájdalma a maga ihlete romjain. Ennek a szimbóluma A vén cigány, aki a magyar költészetnek ugyanazon az útján ül, mint az öreg Toldi. Két világ, két befejezés.” Az iro- dalom által felnevelt nacionaliz- mus eszméje akkor kapott át- ható erőt, amikor politikai ihlet- té lett. Ez Széchenyi, Kossuth, Eötvös eredménye. A lírai egyé- niség teljességét, a lírai költé- szet realizmusát, egész reform- ját Petőfi hozta meg, aki „megta- nított az életnek s mindennek szeretetére, ami abban igazán emberi, nemes és boldogító... Az élet kincse, szépsége és tel- sége... Talán ő az első költő nálunk, aki megértette, hogy a vers nemcsak az életnek egy megszépített pillanata, hangulati megoldása, hanem egy az élet- tel... Az élet hangzik be rajta... Logikus volt, hogy ellobbant. Így szeretni az életet csak a halállal, az ő halálával lehet igazán.”

Katolikus irodalomtörténet. Ha valaki rőffel méri az irodalmat, talán megütődik, hogy a papne- velőintézetek irodalmi társaságai- ról, a vallási literatura kialakul- ásáról, a vallásos líra életképé- ről hosszú lapokon számol be, ugyanakkor nagy írónk kisebb terjedelmet kapnak. Eloszik a- zokban aggodalma, ha tüzetesen belemélyed a könyvbe, mert lát-

ni fogja: nem az értékítélet kapott más szempontokat és más tartalmat, hanem csak az érdeklődés köre tágult a katolicizmus irányában. Szükséges volt, hogy végre összefoglaló képet kapjunk a „széplelkű fiatal egyháziak“, a kispapok irodalmi tevékenységéről, vallási folyóiratairól, vallási literaturánk kialakulásáról, vallásos líránk fejlődéséről, mely akkor: „áhitat-líra, zarándok-költészet! Úgy emelkedik a föld, az élet fölé, mint az orgonabugás remegő hangfodra a magasságok irányába.“ Brisits hívja fel először figyelmünket Pajer Antal igazi jelentőségére, akit Tárkányi és Mindszenty mindezeideig elhomályosítottak, „pedig mint költő talán ő volt a legnagyobb“ közülük. Az volt a válaszos költészet számára, ami Petőfi a magyar lírának. Jól esik hallanunk Kubriczky Endréről, hogy „ő az első, akinek irodalomelmélete van, még pedig olyan, amely ma is használható szempontokat nyújt.“ Vizsgálja a szerző a katolicizmus társadalmi és irodalmi helyzetét, hatott-e az egyes irodalmi irányokra, milyen volt írónk viszonya a valláshoz, főleg a katolicizmushoz. A tudós pártatlanságát és tárgyilagosságát azonban mindvégig megőrzi értékeléseiben, nincs benne semmi elfogultság, egyoldalúság.

Külön ki kell emelnünk, hogy milyen remek írói jellemzéseket — egykorú szóval: literaturai mellyképeket — kapunk irodalmunk egyes nagyságairól. Legkitűnőbbek talán a Kazinczyról, Vörösmartyról és Petőfiről írtak. Ezekkel — Kazinczyval szólva — „literaturánk és korunk kevélykedhetik“, irodalomtörténünk „soha nem fog arra a főgrádiására fellépni, amelyben azokat csudálás nélkül olvassák.“ Már ismert pazarpompájú irás-készsége — az idézett helyek is részben erre szándékolnak mutatni — ebben a könyvben is teljes erejében bontakozik ki előttünk. Vannak lapjai, megállapí-

tásai, jellemzése, melyek valóban remekei irodalomtörténet-írásunknak. Brisits Frigyes a magyar katolicizmus egyik büszkesége, új könyve pedig a magyar irodalomtörténetírás legértékesebb termékei közt kér helyet.

Zimándi Pius.

NÉMETH LÁSZLÓ: ALSÓVÁROSI BUCSÚ. (Franklin.) Jó Péter a békeévek küszöbéről lendül a háborúba. Nem a nagy világgésbe — az itt valahol csak a láthatár peremén vöröslök — hanem a férfiváérés küzdelmeibe s abba a harcba, amelyet a parasztyerek vív, látszólag az „úri“ jelzőért, valójában egy szebb, de semmi-kép sem igazabb, egy gazdagabb, de semmivel sem jobb életformáért. S a győzelme? Szegény Jó Péternek alig akad ideje, hogy a tülekedésben rágondoljon, — bizony: önlegyőzést annak a neve. Lehet-e másként? Az úrrávédlés nemcsak epidermis dolga: a lelke vonaglik alatta. Jó Péter lelke vagy az íróé: egyre megy.

A levegő, amelyben hol tiszta és mély lélekezethez jut, hol meg fulladozik, egy kisváros és egy falu levegője. Zsúfolva van alakokkal. Egy-egy jelzővel megörökíthető típus valamennyi. Remekül rajzolt figurák, akik az esszéi Németh Lászlót idézgetik. Ennyi jelentősebb és jelentéktlenebb ember, ennyi különböző gondolatot, szándékot, vágyat hordozó kisvárosi alak megelevenítésével nemigen írtak nálunk a kisvárosról hitelesebb, tárgyilagossabb rajzot. Ez a milieu-kép néha még a főhősre is árnyékot vet. Talán a legérdekesebb és egyes részleteiben legmaradandóbban él bennünk tovább. Boros Ádám és Jób Arzén tanár úr vagy az únottan pillogó, hímre-éhes Moldvainé, az elesett férjét hazaváró házmesterné, a Dosztojevskij-t olvasó kaszíróné és az egyszerű nőiességével megejtő Panni, Jó Péter első szeretője: valamennyien a sokfélekép érzékel-

hető, felszívható kisváros életének eleven emlékei.

Az *Alsóvárosi búcsú* főhőse, a kamasz Jó Péter egy kicsit el is veszik ebben a sokadalomban. Túlságosan is szemléltetővé szegődik a kisvárosi életnek. Beletemetkezik a tankönyveibe, tudomásul vesz és hallgat. Harcai belső, lelki vívódások, amelyekkel mindig valamelyest kívül áll, elhúzódik a körülötte hullámzó eseményektől. A könyvek teszik-e vagy a benne ébredező egyéniség, de Jó Péter egyre elméletibb és elvontabb világban barangol. Németh László mintha szándékosan farragna a *Kocsik szeptemberben* regény-hőséből — mert hiszen ez a regény annak folytatása — essay-alakot. S ha a szerző szemével nézem, talán meg is tudom ezt érteni. Az egész kompozíciónak csak egy közbeeső fejezetét alkotja ez a két kötet. Jó Péter életében a fölkészülés az úrrá nevelés, az önművelés korszakát jelenti. A betűknek és a könyveknek majdnem olyan fontos szerepük van a belső kialakításában, mint az érzelmek iskolájának. Egy Jó Péter számára az élet nem kamaszcsinnyek és kalandok halmozása. A tudásszomj hajtja. Az alulról feltörekvő emberre legalább is kétszeres súlylyal nehezedik a felelősségérzés és annak minden komolysága. Tudatosabb benne az életrekészülődés, mint például Zoltiban, az úrfinak született unokaöccsben. Péter a gyerekszobát is a tudásával akarja pótolni.

Amikor Jó Péter kamaszéveinek történetét még csak kóstolgattam, alig tudtam legyűrni magamban a szociográfiai tanulmányok felkísértő ízét. Nem kirívóan, inkább csak a sorok között, de van belőlük valami a regényben. Később már kevésbé zavar, inkább úgy érezzük, hogy távlatot nyit és mélyíti a regény is megírja. Jó Péter élete csak így bontakozik ki a maga valóságában, csak így látunk bele igazi

arcába. S ne feledjük el, hogy ez a regény egy kicsit álarc is: önéletrajzot takar.

Az egyetlen talán, amivel nehezen békül össze az ember Németh László új regényében: a stílusa. A regény hangját, színét, hangulatát erősen lefojtják a túlságosan tömör, gondolkoztató mondatok. Sokszor hiányzik belőlük a lüktető ritmus, mesterkéltek és modorosak. Nem tárnak ki, nem kínálják oda a belőlük feltörő érzést és gondolatot. Az essay-író Németh László fűszeres szavaiból csak itt-ott csillan meg valami. Igaz, hogy amott talán még forrongó volt ez a stílus, itt higgadtabb, de nehékesebb s mintha fénytelenebb is volna. A komoly élményt jelentő téma mellett hiányzik az a stílusélmény, amelyet joggal elvárnánk Németh László regényétől.

Varjas Béla.

LIN YUTANG: MI KINAIK. Fordította Benedek Marcell. (Révai.) A technika valószínűtlenül lecsökkentette a földrajzi távolságokat. A térkép összezsugorodott, esztendőök helyett légi órákban beszélünk, világrészekben gondolkodunk. De vajjon csökkent-e a távolság ember és ember, nemzet és nemzet között? Mit tudunk egymásról? Jobban ismerjük egymást, mióta közeli szomszédok lettünk valamennyien? Cívakodni mindenestre olyan jól megtanultunk, akár egy pesti bérház lakói. S alighanem ugyanazon okból, mint ők: nem ismerjük egymást. Egész tudásunk csak napihír, utazási reklám és politika. Újabbban nemzeteket jelölünk meg egyetlen politikai fogalommal, melynek igazi tartalmát is alig ismerjük. S a mögötte élő, dolgozó, a történelem hétköznapijait morzsolgató *emberről* nem tudunk semmit. A nemzetek békésebb atmoszférára után sóvárognak, telve vannak jószándékkal és a kölcsönös megbékélés vágyával, de békés lég-

kör csak megértés útján jöhet létre. Ezt a megértést munkálja Lin Yutang bölcs s ragyogóan elmés könyve. Alig van ma Kínának, a Bölcs Öregnek, nála hivatottabb tolmácsa. Lin Yutang, a „mosolygó bölcs“, valóban a szív dobbanásával érzi s a lélek szemével látja népét. A legnagyobb tárgyilagossággal s a legmélyebb szeretettel szól róla. Hibáit nem titkolja, erőit nem túlozza. Nem történelmet ír, nem is szociológiát, tartózkodik a néprajzi leírásoktól. De a kínai ember lelkét, jellemét, életideáljait, tudományának, ősi kultúrájának és analfabetizmusának titkát, szerelmét és vallását a lábelkötéstől a taoizmusig, egész életét és szellemiségét igyekszik megmagyarázni. Bármiről ír, célja sohasem tudományos cél, megkevesebbé politikai. Mindig az embert, az ismeretlen vagy félreismert kínai embert magyarázza, férfiak gondját és asszonyok sírását, mert — mint ő maga mondja — csakis ezekből ismerhetünk meg igazán egy nemzetet.

Könyve két részre tagozódik. Az elsőben a kínai emberrel, a másodikban a kínai léttel, annak lelki és szellemi produktumaival foglalkozik. Mindkét részt prológussal vezeti be s e prológusok önmagukban is mesterművek. A bíráló kénytelen tartózkodni az idézetektől, mert fél, ha egyszer belefogna, legszívesebben az egész könyvet idemásolná. Lin Yutang könyve élmény lesz mindazok számára, akik hisznek még az emberi szellem átütő erejében s akik elég tárgyilagosa ahhoz, hogy elvonatkoztatassák az embert a róla alkotott politikai tévképzetektől. Akik nem az okos emberi véleményekben, hanem az igazságban bíznak. S akiben megvan még az az egyszerű, józan ész, amely közmondásos volt a régi Kínában, de ami — Ling Yutang szerint — világszerte olyan ritka dologgá vált manapság.

Dícséret illeti meg a kiadót a könyv művészi szépségű kiállításáért, valamint Benedek Marcellt az élvezetes fordításért.

Déchy Liane.

DAPHNE DU MAURIER: A MANDERLEY-HÁZ ASSZONYA. Fordította Ruzicska Mária. (Singer és Wolfner.) Akik megcsömörlöttek az akcióban szegény analitikus regényektől, bőséges kárpótlást találnak ebben az angol társadalmi regényben. Bővérű mese keretében tárul fel az angol felső tízezrek élete. A kép, melyet az író nő jóvoltából e kiváltságos osztálynak a formások merev és nyűgös páncélzata mögött lappangó válságáról kapunk, tagadhatatlanul érdekesítő s az ügyes mesészöveg még fokozza a hatást. Az olvasó, aki nem szereti, ha az író munkára fogja őt, meggondolkoztatja, állásfoglalásra kényszeríti, simán bekapja majd a horgot s észre sem veszi, hogy az izgalmas történések csalétké csupán arra való, hogy eltérítse figyelmét a mélyebben rejlő hibáktól, a lélektani gixerektől és logikai bukfencektől, melyek e testes könyvet alapjaiban veszélyeztetik. Du Maurier nagy-szerűen ért a szükséges légkör megteremtéséhez, művészi finomsággal varázsolja elénk a Manderley-i kastély s általában az angol táj s a vidéki élet sajátos légkörét. Pontos és következetes jellemrajzot ad hősnőjéről, a második feleségről, e gyermekien félnék, vergődő asszonyról, akit napjában százszor is megsebez a láthatatlan múlt, a halott első feleség szüntelen érezhető, gyötrelmes emléke. A férfi lelkét azonban nem ismeri. A rokonszenvesnek rajzolt férj alakja képtelen papiros-figura Róla a regény végefelé derül csak ki, hogy voltaképpen első feleségének — gyilkosa. S mily körültekintő, hidegvérű gyilkos! Ez már nem minősíthető holmi

kis félrecsúszásnak, melyet egy kevésbé kényes ítéletű társadalom talán szankcionál. A társadalmi morál szemhunyo és tágítható. Sok mindent nem vesz tudomásul, vagy rövid neheztelés után elfeled. Csak a külsőségek ellen vétőket bélyegzi meg, de azokat aztán ritka kíméletlenséggel. A gyilkosság azonban, bármi legyen is indokolása, nem sorolható a társadalmi elsiklások közé. Du Maurier hősnéek tettét ilyen „szerencsétlen melléfogással” jelentékteleníti, egyszerű botlásá, kellemetlen esetté, mely könnyen végzetessé válhatott volna. Ez a beállítás nemcsak erkölcsileg elfogadhatatlan, de lélektani szempontból is súlyos tévedés. Nem hisszük, hogy a konzervatív angol Castle-ok világában, műkincsek és tradíciók közt nevelkedett s a regényben is puritánnak rajzolt emberek között akadna, aki oly megfontolt nyugalommal eszközölné hűtlen felesége meggyilkolását, mint egy cipővásárlást a Bond Street-en vagy egy játszma biliárdot megszokott klubjában. Ha az író nő Maxim-ot, a gyilkos férjet tompult idegzetű, köznyös bűnözőnek állítaná be, azt mondanám, mesteri rajzát adta e felelőtlen, degenerált típusnak. De a regény Maxim-ja nem bűnöző, ellenkezőleg, valami elfacsarodott romantika gáncsnélküli lovagja. Közönye nem elvetemültség, hanem a jellemrajz logikátlansága. Rokonszenves lényéhez sehogyan sem illik az a mód, ahogyan szerencsétlen házasságának végét vet, s még kevésbé az a körmönfont, jól kitéveszti a kontinens tájékozatlan nek jogi következményei alól kibúvik. A lelkifurdalást egyáltalán nem ismeri. Vajjon az író nő megjéjdt témájának váratlan súlyától? S inkább visszakanyarodott a romantikának ama veszedelmes válfajához, mely nem a szárnyaló képzelet szülötte, hanem az irodalmi lustaságé? Az író nő felelőtlen. Ezzel a hamis

beállítással veszedelmesen megkéteszti a kontinens tájékozatlan olvasóit, akik talán csakugyan elhiszik majd Du Maurier regénye alapján, hogy az angol jogászvilág csupa bosszantóan együgyű és részrehajló emberekből áll, akik az előkelő gyilkosokat általában futni hagyják. Ez a felelőtlenesség annál súlyosabb, mert Du Maurier tehetséges, és mindvégig irodalmi eszközökkel dolgozik. Nem Maxim, e képtelen regényhős: az író nő volt az, aki nem merete vállalni problémájának lélektani következményeit.

Korunknak, sajnos, úgyis legjellemzőbb tünete a lelkiismereti felelőtlenesség. Ezt a felelőtlenességet irodalmi eszközökkel felmagasztosítani legalább akkorra bűn, mint a felelősséget irodalmiatlan eszközökkel világgá kiabálni.

Déchy Liane.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: A FÖLD KÖDÉBEN (Singer és Wolfner.) Regény? keretes elbeszélés? az *Anyódnak* lelki keresztmetszete? líra? Meghat, érdeket keltő eseményt is ad, itt-ott drámaivá feszül, de valami mégis nagyon hiányzik belőle. Nagyon sok és nagyon kevés egyszerre. Az anyák és a lányok megkönnyezik a szegény Rozálka kálváriás életét; mert az anyák szomorú-szép emlékeikre gondolnak vissza. Ezek a sorok minden anyának lepecsételt titkait patantják fel. És könnyezni kezdenek a lányok is: ez lesz a sorunk...

1. *Igy látják a nők:* Kosáryné Réz Lola a nők írója, a sokrétű és komplex női lélek búvárlója. Új könyvével eleven rétegek mélyéig nyúl le, meghatóan és átéléssel. Egy-egy sejtetés lopódzik bele a meleg és véres leírások közé, egy-egy megjegyzés, mely csak az asszonyok értőbb és érzőbb szívéhez szól. Asszonyok, lányok, olvassátok ezt a könyvet, mert élmény és enyhülés.

2. Szól a kritikus és kérdez: A könyv valóban meghat, ősztlönös merészségeivel, cikornyátlan lírájával. Még a henyéségek is megbocsáthatók. De: hol van az a súly, mely a csorduló líra rétegei alá húzza le az elmélyedő lelkeket? Hol az a tárgyi indíték, mely személyi ügynél többé tenné az egész könyvet? Miért válik helyenként ércessé a nyelv, mikor a víziók ködös és elomló súlytalanságát akarja érzékeltetni? És miért *ilyen* bántóan olvad össze a valóság és a képzeleti játék? Néha az az ember érzése, mintha valami sűrű, víziós ködben belebotlanék egy gomomba sziklába. Vagy érdem ez? Művészetnek tudjuk-e be, ha az íróndó beleaplikálja a képzeletbe a valóságot és a valóság világának a hitelességét a képzelet felőlően játékaival csorbítja meg? A részletek: költészet. Az egész:?

De a könyvben mindig van valami érték: egy finom asszony-szív áradó melegsége és eszméltető bölcsesége.

Baráth Ferenc

A BREVIARIUM HIMNUSZAI. Az Anyaszentegyház középkori himnuszai a Teremtő és a teremtmény közti távolságot akarják áthidalni, a mennyei világot emberi szavakkal megközelíteni s a lélek legmélyebb kincseit bányásszák elő, hogy ragyogó keretbe ötvözve maradandó értékeivé váljanak az Istenhez forduló hívőknek. A sorok szinte lehelik magukból azt a légkört, melyben születtek, a kereszténység korai századainak misztikus világát, mikor Isten az ember számára valóban központ volt, mikor a mindennapi élet a liturgia szerint igazodott s amikor a legnagyobb dicsőségnek azt ismerték el, ha egy hívő élet-szentségét vértanúság koronázta.

A himnuszok eredeti szerzői közül a legtöbb vitás, igen sokan belőlük homályba veszttek s érdemüknek már csak Isten a tudója. A följegyzettek között azonban ragyogó nevek vannak: olyanoké, akik valóságos védőbástyái voltak az egyház tanainak, mint Szent Ambrus, Nagy Szent Gergely, Aquinói Szent Tamás és mások. Ők formálták a magány és visszavonultság óráiban a maguk és a hívők áhitatát himuszokká, költői ihletük és lángoló tehetségük csodálatos eszközeivel.

A himnuszok azonban az Egyház örök nyelvén, latinul íródtak s így a magyar közönség nagyrésze nyelvi okokból nem férhetett hozzájuk. Ezen akart segíteni a Szalézi Művek, amikor népszerű, olcsó kiadásban és mégis elsőrendű fordításban közrebocsátott két kis kötetet, „A Breviárium Himnuszai“ címen. Fordításukkal Szirmai Borbálát bízta meg, aki nemcsak különleges interpretáló készséggel rendelkezik, hanem teljesen átérezte azt a nagy feladatot, mely e megbizatással rá hárult. A szakértők minden elismerésére számot tarthat, mert a középkor szellemiségének eme kincseit nem volt könnyű dolog nyelvünk szűkebb keretein belül úgy visszaadni, hogy az ne csupán csorbítatlan műfordítás legyen, hanem azt a megmagyarázhatatlan lenyűgöző erőt és mély áhitatot is kiáraszsa, mely ezeknek a himnuszoknak fő-jellegzettsége.

Ilyen tolmácsolásban a himnuszok a ma nyugtalan és agyonhajszolt emberének is azt fogják jelenteni, amit a középkor hívőinek jelentettek: a költői szépségű külső formán keresztül a földhöztapadt ember közelebb jut az égiekhez.